

ISTORIA ÎN PARADIGMA POSTMODERNĂ

HISTORY IN THE POSTMODERN PARADIGM

Asist.univ.dr. Alina ROȘCAN*

Paradigma postmodernă aduce cu sine o viziune nouă asupra istoriei evidențiind caracterul său provizoriu și privind cu scepticism aparența de neutralitate, obiectivitate sau universalitate a scrierilor istorice. Istorici, teoreticieni și romancieri ai epocii relevă „sfârșitul istoriei” înțeleasă ca o sumă de enunțuri adevărate despre trecut și atrag atenția asupra dimensiunilor narativă, ideologică și discursivă inerente istoriei. Istoriografie înseamnă selectarea și sortarea urmelor trecutului, atribuirea unui înțeles evenimentelor din trecut, interpretarea faptelor astfel rezultate și transpunerea acestora într-o formă narativă ce face uz de tropi și de imaginație. Prin urmare, scrierile istorice au multe în comun cu proza literară.

The postmodern paradigm brings about a new understanding of history by highlighting its provisional character and questioning the apparent neutrality, objectivity and comprehensiveness which historical writings lay claim to. Historians, theoreticians and novelists of the era talk of the ‘end of history’ understood as a sum of truthful statements about the past and draw attention to the narrative, ideological and discursive dimensions of history. Historiography entails selecting and sorting the traces of the past, endowing events of the past with meaning, interpretation of the ensuing facts and the creation of a narrative by means of tropes and imagination. Consequently, historical writings have much in common with literary writings.

Cuvinte-cheie: postmodernism; metaficțiune istoriografică; ideologie; discurs.

Keywords: postmodernism; historiographic metafiction; ideology; discourse.

Moto:

The one duty we owe to history is to rewrite it.
Oscar Wilde

Cadrul general

Louis Reichenthal Gottschalk¹ arată că istoriografia constă în reconstrucția trecutului folosind informații obținute prin analiza și examinarea critică a arhivelor și rămășițelor trecutului, dar totul se realizează cu ajutorul imaginației. Prin urmare, faptele istorice sunt niște puneri în intrigă, narrative și explicative, ale unor evenimente trecute², iar gândirea postmodernă se axează pe întrebarea: „Cum ajungem să cunoaștem trecutul?”. Printre conceptele pe care postmodernismul le-a contestat și subminat, alături de adevărul absolut, de cunoaștere sau de identitatea individuală, trebuie inclusă și istoria, deoarece și aceasta a devenit parte integrantă a ecuației postmoderne de pluralizare și interogare.

Astfel, concepția realistă ce vedea istoria ca pe o reprezentare obiectivă și exactă a trecutului și-a pierdut validitatea – istoria nu mai este percepută ca depozitarul unor fapte pure, nealterate de percepțiile indivizilor, de ideologie sau de procesul de selectare impus de crearea unei narațiuni scrise³. Discursul istoriei a suferit mari schimbări, iar raționamentul lui Michel Foucault⁴ a generat o nouă percepție a acestui tip de discurs: contradicțiile înlocuiesc totalitățile, discontinuitățile și lacunele prevalează asupra continuității și a evoluției, iar universalul și transcendentalul lasă loc particularului și neobișnuitului.

Unii contestatari ai postmodernismului, precum Fredric Jameson sau Terry Eagleton, îi impută caracterul anistoric. Totuși, Linda Hutcheon arată, în multiple lucrări, că de fapt există o dorință de a gândi istoric, dar într-o manieră critică și contextuală în locul unei acceptări lipsite de îndoieli. În

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
e-mail: roscan.alina@myunap.net

articolul său despre problematizarea istoriei⁵, Linda Hutcheon dezvoltă concepția postmodernă a istoriei cu caracterul său provizoriu și nedeterminat, cu neîncrederea sa față de obiectivitatea și neutralitatea istorisirilor și cu interogarea statutului ontologic și epistemologic al faptelor istorice. Caracterul provizoriu și nedeterminat al istoriei nu echivalează cu negarea istoriei, ci implică o recunoaștere a faptului că înțelesul și forma nu sunt inerente evenimentelor din trecut, ci sunt impuse de sisteme (discursuri) care transformă acele evenimente în fapte istorice. Doar prin intermediul narațiunii retrospective este trecutul transpus în evenimente și realizări coerente. Postmodernismul consideră contextul istoric semnificativ și determinant, dar în același timp problematizează cunoașterea istorică sugerând că nu există un singur concept esențializat, transcendent – *istoricitate autentică*⁶. Convențiile istoriografiei sunt puse sub semnul întrebării prin lucrări care contestă singularitatea și unitatea în favoarea multiplicității și disparității.

Preocupări legate de maniera în care se narează timpul, dar și de natura și statutul informațiilor disponibile despre trecut apar atât în istoriografie, teorie, cât și artă manifestate sub forma a ceea ce Hutcheon numește un fel de suspiciune radicală față de istoriografie⁷, predominantă în lucrările lui Hayden White, Michel de Certeau sau Lionel Gossman. Trecutul, fie că este recent sau îndepărtat, trebuie judecat prin perspectiva puterilor și a limitărilor prezente ale scrierii trecutului. Rezultatul este, adesea, ironia și un provizorat declarat, sau, așa cum apreciază Umberto Eco, trecutul trebuie revizitat, dar cu ironie, nu inocent⁸.

„Sfârșitul istoriei”

În urma colapsului Uniunii Sovietice, Francis Fukuyama anunța „sfârșitul istoriei”⁹ și victoria sistemului occidental (american), democrația politică și economia pieței libere. „Sfârșitul” viza acceptarea universală a unei ordinii sociale și politice raționale ce avea să genereze pace și armonie socială. Date fiind recente reînnoiri ale unor conflicte la scară mare, dar și consolidarea unor regimuri autoritate (precum în Rusia sau China), estimarea lui Fukuyama pare excesiv de optimistă. Există, totuși, și un alt înțeles al sintagmei „sfârșitul istoriei” – în concepția postmodernă, aceasta semnificând o lipsă de coerență în istorie, unde nu mai este loc de narațiuni universale monolitice care

văd în lumea modernă rezultatul evoluției istorice, iar narațiunile istorice sunt produsul imaginației poetice și, adesea, nu pot fi distinse de ficțiune¹⁰.

Moderniștii credeau că se pot elabora enunțuri adevărate despre trecut prin intermediul cercetării ghidate; în contrast, postmoderniștii concep istoria în termeni constructiviști înțelegând că limbajul, de fapt, creează realitatea și trecutul, mai degrabă decât să le reflecte. Ca urmare a neîncrederii în istoria oficială, atenția istoricilor se diversifică, axându-se pe cei marginali și excluși, pe etnicitate sau gen, pe segmente ale populației sau pe cultură. Cu alte cuvinte, sfârșitul istoriei reprezintă sfârșitul vechilor moduri de a privi trecutul și conștientizarea faptului că istoria nu poate produce o descriere universală, obiectivă, atotcuprinzătoare a trecutului. Ia sfârșit și concepția potrivit căreia istoria avea o direcție și un scop și însemna progres.

Brian McHale descrie condiția postmodernă drept un peisaj anarhic de lumi la plural¹¹, iar în ceea ce privește istoria, această pluralitate a indus o nemulțumire față de istoriile autoritare absolute și o recunoaștere a faptului că istoriile locale au fost reduse la tăcere în numele unor astfel de relatări universale¹². În loc de „neîncredere” față de metanarațiunea istoriei, Anca Ignat propune sintagma „suspiciune neîncetată”¹³, care surprinde constanța interogărilor și a contestărilor pe care postmodernismul le ridică în privința istoriei. Întrebările sunt, în principal, de natură epistemologică de tipul: Ce fel de cunoaștere oferă istoria? Este exactă, astfel încât să transmită siguranță despre trecut? Prin urmare, statutul de narațiune supremă universală este contestat, dar istoria ca atare nu este negată.

Exista o distincție clară între istorie și ficțiune, fiind generată de valoarea de adevăr. În paradigma realistă, se considera că istoria aborda lucrurile așa cum se petrecuseră și pretindea veridicitate. Pe de altă parte, ficțiunea era domeniul invenției unde erau prezente posibilități și probabilități. În postmodernism, această distincție clară a suferit schimbări profunde, iar istoria a dobândit unele caracteristici ce aparțineau anterior exclusiv ficțiunii. Astfel, istoria nu mai constituie o reprezentare fidelă a realității trecute, ci a devenit un soi de hibrid cultural, un amestec de fapt și ficțiune, de adevăr și fals, de realitate și mit¹⁴. Dat fiind că istoria nu poate oferi o imagine atotcuprinzătoare a trecutului, oricât de multe informații ar fi acumulate, rezultă că

trecutul nu poate fi înțeles în întregime, iar istoria oferă probabilități și opinii rezonabile, mai degrabă decât cunoaștere și adevăruri absolute.

Creatorii de înțelesuri

În secolul al XIX-lea, istoricii urmăreau să elimine interpretarea în efortul lor de a genera reconstituiri realiste ale trecutului. În locul unor narațiuni istorice care să le permită istoricilor să fie activi și vizibili în textele lor și, totodată, să utilizeze artificii retorice, în acea perioadă istoricii au creat noi tehnici, precum diorama, taxidermia sau includerea unor segmente de realitate, precum citatele extinse. Totuși, Dominick La Capra a insistat asupra dimensiunii retorice inerente în scrierea istoriei, argumentând că documentele istorice trebuie considerate drept texte care suplimentează sau refac „realitatea”, nefiind doar simple surse care o divulgă¹⁵. Documentele trecutului nu constituie un mijloc transparent spre un eveniment trecut, ci, mai degrabă, „o urmă transformată”¹⁶ a acelui trecut, iar istoricul nu are acces direct sau complet la trecut, căci lucrează cu texte parțiale, fragmentate. Prin urmare, rezultatul nu poate fi decât incomplet ca arie de acoperire și, totodată, imaginativ, pentru a compensa lipsurile inerente. Asemenea romancierului, istoricul este astfel un făuritor de înțelesuri.

Așa cum a arătat Linda Hutcheon, metaficțiunile contestă anumite presupuneri fundamentale ale istoriografiei tradiționale, prin intermediul unor comentarii critice chiar asupra noțiunii de „creare” a istoriei (*making of history*), pornind de la narativizare și până la natura arhivelor documentare¹⁷. Astfel de texte accentuează ideea că faptele istorice sunt, mai degrabă, construite, decât descoperite și că istoricul este acela care dă înțeles documentelor. Inserțiile paratextuale ale documentelor istorice în romane – fie sub forma unor decupaje din ziare, declarații din procese legale sau fotografii – ridică întrebări importante: „Cum ajungem să cunoaștem trecutul?” și „Ce știm despre trecut?”. Hutcheon explică faptul că, efectiv, vedem urmele paratextuale ale istoriei, adică ale discursurilor sau textelor despre trecut, ale documentelor și reprezentărilor sale, astfel încât a scrie despre trecut fie ca istoric, fie ca romancier pare să fie o chestiune de *reconstruire*¹⁸.

Keith Jenkins pledează în favoarea unei distincții clare între dovadă și urmă. Trecutul s-a petrecut și urmele sale rămân, fie că istoricul le descoperă

sau nu, iar dovada rezultă în urma utilizării acestor urme în sprijinul unor argumentări sau interpretări fiind întotdeauna rezultatul discursului istoricului pentru că mai înainte ca acel discurs să fie articulat, dovada (istoria) nu există, doar urmele există, doar trecutul a existat¹⁹. Orice demers istoric are o dimensiune interpretativă intrinsecă, iar înțelesul pe care istoricul îl atribuie unor evenimente din trecut este influențat de propriul prezent al istoricului, așa încât o interpretare absolut obiectivă este imposibilă pentru ființa umană. Astfel, scrierea istoriei nu este o descriere neutră valoric, ci este, esențialmente, un schimb între trecut și prezentul neeradicabil al unei conștiințe, pentru că ele coexistă și se informează reciproc.

Istoria și memoria

Pierre Nora identifică, în decadele recente, o schimbare profundă în relația noastră cu trecutul. Aceasta îmbracă mai multe forme, precum criticarea istoriilor oficiale, recuperarea celor suprimate, dezvăluirea trecuturilor confiscate sau oprimate, un interes general în descoperirea rădăcinilor (în genealogie), un număr sporit de evenimente comemorative și inaugurarea unor noi muzee, sau apetitul pentru datini. Acest fenomen cuprinde întreg mapamondul și diverse grupuri se lansează în încercări de „recuperare a propriei memorii” în ceea ce Nora numește „o reglare de conturi cu trecutul la nivel global”²⁰. Autorul vorbește despre două motive pentru care memoria cunoaște un avânt considerabil în această perioadă. În primul rând, nu mai avem o viziune asupra viitorului și, prin urmare, simțim nevoia de a înregistra, nediscriminatoriu, orice urmă a ceea ce suntem în prezent sau a ceea ce am putea deveni în viitor. Această lipsă de viziune rezultă din fărâmițarea unității timpului istoric cu linearitatea sa simplă tradițională care leagă prezentul de viitor și de trecut. Dezintegrarea teleologiei istoriei este acompaniată de teama de a pierde orice urmă a noastră, astfel încât recurgem cu toții la stocarea a cât mai multor informații, în diverse formate.

Cel de-al doilea motiv, pentru care memoria se bucură de un statut fără precedent, derivă din democratizarea istoriei, prin faptul că pentru anumite grupuri minoritare trecutul trebuie reabilitat și, astfel, identitatea reafirmată. Trei tipuri de decolonizare permit minorităților să-și articuleze propriile memorii: internațională, la sfârșitul opresiunii

coloniale; domestică, când indivizii cu anumite particularități sunt recunoscuți; și ideologică, după regimurile totalitare. Ca urmare a aflului de memorii minoritare, relația dintre memorie și istorie se schimbă prin intensificarea noțiunii de „memorie colectivă”. Istoria, ca disciplină ce aspiră la statutul științific, era contrastată cu memoria considerată idiosincronică și înșelătoare; acum memoria devine colectivă, emancipatoare și sacră. Memoria este folosită drept istorie în ceea ce pare a fi „răzbunarea victimelor sau a celor prejudiciați, a proscrisilor [generând] istoria celor cărora le-a fost negat dreptul la Istorie”²¹. Acum este articulat adevărul experienței personale și al memoriei individuale, mai degrabă decât vreun adevăr istoric. Ca urmare a acestui nou statut al memoriei, sporește numărul de întrebări ale trecutului, fie că e vorba de politică, turism sau comerț, deoarece acesta nu mai are o singură semnificație. În același timp, memoria elimină monopolul pe care-l deținea istoricul în interpretarea trecutului. Controlul exclusiv pe care istoricul îl avea într-o lume a istoriei colective și a memoriei individuale este acum împărțit cu judecătorul, martorul, mass-media și legiuitorul.

Pe de altă parte, trebuie recunoscut rolul important jucat de uitare. Paul Ricoeur arată că, din cauză că este foarte selectivă și încorporată într-un cadru colectiv, memoria este galvanizată în aniversări publice, ritualuri sau celebrări²². În astfel de ocazii, anumite aspecte ale trecutului sunt amintite, în timp ce altele sunt neglijate deoarece nu se potrivesc cu anumite ideologii. Există un contrast clar între narațiunile memoriei și cele istorice: cele dintâi circulă în discursul de zi cu zi, iar celelalte se rup de discursul memoriei din cauza funcției lor critice de a stabili fapte și de a căuta explicații. Ricoeur recomandă memoria, mai degrabă decât investigația istoricilor, ca fiind mai importantă pentru înțelegerea condiției umane, considerând că memoria este un spirit liber pe care istoria încearcă să-l disciplineze cu standardele sale legate de ce și cum ar trebui ceva amintit. Cu alte cuvinte, istoria este memorie cultivată, disciplinată și ghidată într-o anumită direcție de un criteriu extra istoric ce stabilește ce poate fi și ar trebui păstrat în minte și, desigur, ce ar trebui uitat. Prin urmare, istoria nu vizează doar reamintirea, ci și uitarea, precum este cazul unor versiuni oficiale create și propagate forțat pentru a ascunde sau a distrage atenția de la „ceea ce s-a întâmplat cu adevărat” în trecut.

Așa cum arată Paul Ricoeur, istoricii construiesc reprezentări ale trecutului generând discursuri simbolice menite să țină metaforic locul trecutului, iar destinatarii unor astfel de monumente discursive sunt cetățenii și comunitățile unde aceste sunt generate. Ricoeur vorbește despre un dialog constructiv între narațiunile istoriei și memoria comună, dialog ce generează noi viziuni, perspective schimbate sau orizonturi îmbogățite; cu alte cuvinte, istoria critică poate fi însușită de către cetățeni și de către partizani, măbind orizontul memoriei.

Dimensiunea narativă a istoriei

Prin urmare, istoricul selectează și sortează urmele trecutului, apoi atribuie evenimentelor din trecut un anumit înțeles și interpretează faptele astfel rezultate. În acest moment, istoricul trebuie să creeze o narațiune. Potrivit lui Hayden White, acest lucru implică folosirea tropilor, precum metaforă, metonimie, sinecdocă și ironie sau *emplotment*, punerea în intrigă – genul literar folosit, precum romantic, tragedia, comedia și satira. Astfel, narațiunile istorice au multe în comun cu proza literară. De fapt, White consideră narațiunile istorice „fiecuniri verbale ale căror conținuturi sunt atât *inventate*, cât și *descoperite* și ale căror forme se aseamănă mai mult cu omoloagelor lor din literatură decât cu cele din știință”²³. Configurația unei anumite situații istorice este influențată de capacitatea istoricului de a îmbina o anumită intrigă/structură cu evenimentele din trecut asupra cărora se concentrează – un demers esențialmente literar.

Din această perspectivă, dat fiind că istoria folosește structuri literare convenționale, problema obiectivității și a vocii narrative a fost îndelung dezbătută. Aparența de neutralitate din scrierile istorice se datora faptului că istoricul își înlătura prezența din text lăsând loc unei aparente auto-narării a evenimentelor și generând impresia că nu există o intenție de influențare²⁴. Totuși, ascunderea emițătorului nu implică și absența sa având în vedere că „o poveste” nu poate exista fără un povestitor. Aparenta narare *impersonală a istoriei* este întotdeauna în cele din urmă *personală*, și deci *discurs*²⁵.

Deși urmele istoricului, adică ale emițătorului, și cele ale receptorului, cititorul de istorie, nu sunt vizibile cu ochiul liber, dar aceste entități sunt

întotdeauna implicite. Roland Barthes explică faptul că atât discursul istoric, cât și cel literar, de regulă, nu conțin semnele destinatarului, dar în realitate întreaga structură a unor astfel de discursuri implică un agent cititor²⁶. În ceea ce privește emițătorul, semnele (*shifters*) prezenței acestuia sunt mai frecvente în discursul literar, dar chiar și în discursul istoric emițătorul nu este cu adevărat absent nici chiar în cazul încercărilor de a produce istorie „obiectivă” când autorul își anulează sentimentele. Barthes concluzionează că discursul istoric „obiectiv” pozitivist nu diferă de cel schizofrenic având în vedere că ambele tipuri denotă o cenzură radicală a actului de vorbire, adică nu există nimeni care să-și asume responsabilitatea pentru enunț²⁷.

Hayden White susține că au loc distorsiuni când este impusă narativizarea asupra unei luni non-narative, deoarece această practică atrage după sine disimulări mai degrabă decât revelații. Sugestia sa este să considerăm discursul istoric un tip special de folosire a limbajului care, asemenea discursului metaforic, limbajului simbolic și reprezentării alegorice, urmărește, întotdeauna, mai mult decât spune *ad litteram*, spune altceva decât pare și dezvăluie ceva despre lume, cu prețul ascunderii unui alt ceva²⁸.

Dimensiunea ideologică a istoriei

O altă componentă inerentă istoriei este ideologia pentru că aceasta impregnează toate comportamentele și acțiunile individuale și colective și în special discursul²⁹. Hayden White arată că ideologia implică imposibilitatea de a avea moduri neutre valorice de a expune intriga, de a explica sau chiar de a descrie orice tip de evenimente, fie că sunt reale ori imaginare³⁰ și merge chiar mai departe sugerând că însuși limbajul este influențat de politică pentru că folosirea limbajului implică o anumită poziție față de lume. Ideologie înseamnă politica generală de adevăr, produsă și susținută de sistemele de putere Michel Foucault. Adevărul nu este separat de putere și nici nu este lipsit de propria-i putere, dar din cauza unor multiple constrângeri are configurații variate. Așadar, adevărul trebuie înțeles ca un sistem de proceduri ordonate, menite să producă, să reglementeze, să distribuie, să circule și să opereze cu enunțuri. Prin urmare, adevărurile istorice trebuie înțelese drept „ficțiuni utile” ale puterii care folosește termenul

de „adevăr” pentru a exercita control: regimuri de adevăr³¹, astfel încât adevărurile sunt mijloace de a introduce, a reglementa și a eradica interpretări.

Hayden White identifică câteva ideologii (anarhistă, radicală, conservatoare, liberală), moduri de argumentare sau explicare (formist, mecanicist, organicist, contextualist) și moduri de punere în intrigă (romantic, tragic, comic, satiric) folosite de istorici fie conștient, fie involuntar. În modul formist, unități sau entități istorice individuale sunt văzute ca separate și relativ autonome. Modul organicist consideră că unitățile individuale sunt determinate de locul lor într-un întreg mai mare, într-un spirit comun. Modul mecanicist conectează fenomenele istorice prin cauză și efect, iar modul contextualist folosește un cadru comun de referință, prin care conectează unitățile între ele.

Punerea în intrigă, în modul romantic, glorifică victoria binelui asupra răului după încercări și necazuri; tragedia pune accent pe elementul ireconciliabil al interacțiunilor umane și lamentează pierderea binelui care se produce inevitabil atunci când valorile intră în conflict; iar comedia este integratoare din punct de vedere social și celebrează păstrarea valorilor umane comune pe fundalul amenințărilor. Satira vede doar schimbări fără sens în viața oamenilor, lipsită de un tipar și, în cea mai mare parte, guvernată de absurd și de întâmplare. Teoretic, orice combinație este posibilă astfel încât o anumită secvență de evenimente poate fi narată în orice mod, dar niciuna dintre istoriile care rezultă nu poate pretinde că este mai aproape de adevăr decât celelalte, deoarece nu există un mod „corect” de a narra³².

În postmodernism, istoria nu mai este înțeleasă ca acel adevăr obiectiv care rămâne același, indiferent de modul în care se schimbă condițiile sociale. Istoria este acum percepută ca fiind încărcată de ideologie și dependentă de context. Fie că este vorba despre istorie sau despre ficțiune, autorul creează o narațiune în care este prezentat un adevăr, cu dovezi în acest sens. Totuși, respectivul adevăr este construit de un emițător care este supus erorii, ideologiei și parțialității, dat fiind că nu poate scăpa de condițiile sociale ale vremurilor sale.

Dimensiunea discursivă a istoriei

Romancierii realiști aveau acces la istorie și o exploatau ca materie primă pentru romanele lor; totuși, nu obișnuiau să distorsioneze faptele istorice

în niciun fel și de aceea rămâneau fideli versiunilor oficiale arhicunoscute. Așa cum explică Alison Lee, în concepția realistă, istoria era percepută ca o serie de fapte extratextuale, care reprezintă realitatea așa cum a fost, iar scheletul de informații faptice din romanele istorice realiste este suplimentat cu veșmânt ficțional pentru a-l face mai prezentabil, dar păstrând linearitatea istorică, examinând cauzele și efectele³³. Pe de altă parte, scriitorii postmoderni etalează practicile discursive care arată că limbajul nu mai este perceput ca transparent. Prin urmare, nu mai poate fi conceput ca un mijloc de a transmite vreo reprezentare istorică exactă și demnă de încredere. De aceea, Foucault i se alătură lui Friedrich Nietzsche criticând căutarea originii, încercarea de a recupera imaginea unui adevăr primordial și a unei identități originale – în istorie, nu există un secret atemporal esențial unificator, ci discrepanțe³⁴.

Istoria este relatarea acelor care au știut și au putut să preia puterea și apoi s-o folosească în avantajul lor. Dacă acceptăm teza lui Foucault, atunci se dovedește că istoria este o însemnare a discontinuităților, conflict după conflict, a unor substituții, dislocări și răsturnări nesfârșite, iar căutarea originii va descoperi numai conflictul. În loc de o istorie a evenimentelor, putem vorbi, mai degrabă, despre o istorie a discontinuității, iar înregistrările istorice nu sunt altceva decât reflexii ale răsturnărilor de la putere, ale uzurpărilor puterii și ale însușirii vocabularului celor de la putere, pentru a-l folosi apoi împotriva foștilor săi utilizatori. Forțele care guvernează istoria nu sunt obiective sau aleatorii, ci, mai degrabă, reacționează doar la conflict.

Această concepție a istoriei diferă fundamental de reprezentările sale anterioare, în care conflictul nu era perceput ca esența sa. Evenimentele trecutului era percepute într-o succesiune cauză-efect, ceea ce oferea o anumită continuitate, un tipar și o organizare. Istoria este acum înțeleasă ca fiind o cursă pentru putere, în care scopul justifică mijloacele, iar cel victorios organizează și reorganizează evenimentele istorice, prin incorporarea lor în propriul discurs. Dacă privim istoria din această perspectivă, apar trei consecințe pe care Foucault le identifică astfel: utilizarea parodică a istoriei, direcționată împotriva realității, respingând istoria ca reminiscență și recunoaștere; utilizarea disociativă, țintită împotriva identității,

refuzând să vadă în istorie continuitate sau reprezentarea unei tradiții și utilizarea de sacrificiu, direcționată împotriva adevărului, anulând istoria ca sursă de cunoaștere.

În concluzie, istoria nu este altceva decât o practică discursivă, nu mai reprezintă întruparea memoriei, a continuității, a tradiției sau a cunoașterii. Regulile care guvernează practicile discursive se aplică și în cazul istoriei și includ: delimitarea unui câmp de obiecte, definirea unei perspective legitime pentru agentul cunoașterii, ca și fixarea unor norme pentru elaborarea conceptelor și teoriilor. Prin urmare, fiecare practică discursivă implică rețete care desemnează exclușiunile și alegerile. Referindu-se la regulile care guvernează practicile discursive, Foucault le numește *regularități* argumentând că acestea nu folosesc scopurilor unui singur individ, ci mai degrabă sunt menite să regrupeze discursuri astfel încât să creeze unități noi, uneori surprinzătoare³⁵, ceea ce înseamnă că istoria este gruparea și regruparea practicilor discursive cele mai potrivite pentru a servi scopurilor celor de la putere.

Așa cum explică Hutcheon, istoria dovedește că formele și modelele supraviețuiesc tipului de putere care le-a produs, iar înțelesul lor se schimbă în timp potrivit utilizării lor sociale³⁶. Datorită faptului că scriitorii sunt extrem de conștienți de natura servilă a istoriei, ei resping părerile realiste ce văd în istorie întruchiparea adevărului obiectiv, iar Patricia Waugh arată că scrierile metafictionale contemporane sunt atât un răspuns, cât și o contribuție la o înțelegere, tot mai detaliată, a faptului că realitatea și istoria sunt provizorii, că nu mai reprezintă o lume a adevărilor eterne, ci o serie de construcții, artificii și structuri nepermanente³⁷. În cadrul paradigmei postmoderne, are loc un proces de redefinire a relației dintre istorie, realitate și limbaj, iar înțelegerea faptului că istoria este accesibilă doar prin intermediul textelor duce la reconceptualizarea acesteia drept o creație umană.

Istoria și metafictionea historiografică

Referindu-se la unele texte metafictionale recente, Linda Hutcheon le numește metafictione historiografice și atrage atenția asupra tendinței acestora de a crea iluzia realității. Această iluzie este posibilă atunci când romancierii prezintă oameni, evenimente și locuri despre care cititorii știu că au existat și prin urmare le percep ca reale; totuși

autorul le redă într-un mod problematic. Aceste metaficțiuni istoriografice se joacă cu convențiile realiste în mod paradoxal. Ruxandra Buluc sugerează că sintagma metaficțiune istoriografică descrie ficțiunea contemporană mai bine decât „postmodernă”, deoarece sintetizează relația controversată și paradoxală pe care narațiunile o au cu ele însele și cu istoria pe care o prezintă³⁸.

Așa cum explică Alison Lee, metaficțiunea istoriografică problematizează atât natura referentului, cât și relația cu realul, lumea istorică prin intermediul combinației paradoxale dintre autoreflexivitate metaficțională și subiectul istoric³⁹. Astfel, la contactul cu discursul românesc postmodern, cititorul trebuie să recunoască faptul că întâlnește persoane, locuri sau evenimente verificabile istoric și, în același timp, că acestea sunt doar niște construcții discursive de tip românesc.

Scriitorii combină istoria cu ficțiunea respingând înțelesul transcendent atemporal ce i-a fost anterior atribuit istoriei și o prezintă ca pe un mijloc convențional, construit de a crea experiențe personale. Existența trecutului nu este negată, dar se ridică întrebarea dacă sau nu putem cunoaște trecutul prin intermediul fragmentelor discursive. Trecutul este o creație încorporată în noi narațiuni ce îi dau viață și înțeles din nou. Din relația aceasta specială, dintre ficțiune și istorie, se naște un hibrid, așa-numita „ficțiune istoriografică”, care nu se conformează metodelor comune de a distinge între faptul istoric și ficțiune. Este respinsă aserțiunea „numai istoria prezintă adevărul” punându-se sub semnul întrebării bazele acestei afirmații în istoriografie, dar și susținând că istoria și ficțiunea sunt discursuri (creații umane sau sisteme de semnificare) și că ambele își derivă adevărul din aceea identitate⁴⁰. Multe romane postmoderne arată că atât ficțiunea, cât și istoria construiesc atunci când textualizează trecutul și că documentele care supraviețuiesc, istorisirile martorilor oculari sau arhivele sunt forme textualizate care fac referentul accesibil în prezent.

Informațiile paratextuale din scrierile postmoderne sunt folosite pentru a introduce date istorice într-un design și atrag atenția chiar asupra procesului de înțelegere și de interpretare a trecutului prin textualitate. Paratextualitatea metaficțională, oricare ar fi forma sa – note de subsol, titluri de capitol și epigrafe, cuvânt înainte sau epilog – acționează în două feluri asupra textului primar:

îi reamintește cititorului ficționalitatea sa și, în același timp, își afirmă factualitatea și istoricitatea. Hutcheon susține că astfel de paratexte nu-i permit cititorului să universalizeze și să se separe de contextul istoric⁴¹.

Metaficțiunea istoriografică arată clar faptul că numirea și constituirea evenimentelor din trecut în fapte istorice se face prin selectare și poziționare narativă și că ajungem să cunoaștem astfel de evenimente prin înregistrări discursive, prin urmele lăsate de acestea. Așa cum explică Hutcheon, trecutul este deja „semioticizat” sau codat, adică deja înscris în discurs și, prin urmare, „întotdeauna deja” interpretat, chiar și prin simpla selecție a ceea ce a fost consemnat și prin inserția sa într-un discurs narativ⁴². Există o prezență retorică dublă, implicată în scrierea istoriei – în primul rând, în limbajul dovezilor despre trecut și în al doilea rând, în limbajul cu care istoricul alege să discute și să interpreteze acele dovezi.

Relația dintre ficțiune și istorie este una de interacțiune și implicare reciprocă, iar metaficțiunea istoriografică se situează în discursul istoric, dar nu renunță la autonomia sa de ficțiune. Istoria și ficțiunea sunt legate prin doi numitori comuni – intertextualitatea și narativitatea. Ficțiunea ridică întrebări legate de autoritatea oricărui act de scriere plasând atât discursul istoric, cât și cel ficțional într-o rețea intertextuală tot mai largă care ridiculizează orice noțiune de origine singulară sau cauzalitate determinată de multipli factori⁴³.

Datorită scepticismului față de obiectivitatea istoriei, datorită conștientizării faptului că limbajul nu este neutru, producția de istorii cunoaște un avânt fără precedent. Ceea ce era cândva *Istoria scrisă*, în principal, de către europenii occidentali este acum îmbogățită cu aport din partea femeilor, a grupurilor gay, a minorităților etnice sau a celor anterior marginalizați. De asemenea, au loc încercări de desființare a unor mituri, precum beneficiile colonizării. Rezultatul este că destinatarul înțelege că nu citește *istoria*, ci mai degrabă *o istorie*.

NOTE:

1 Louis Reichenthal Gottschalk, *Understanding History: A Primer of Historical Method*, Alfred A. Knopf, New York, 1963.

2 Linda Hutcheon, *The Postmodern Problematic of History*, „English Studies in Canada” 14.4, 1988, p. 370.

3 Alison Lee, *Realism and Power. Postmodern British Fiction*, Routledge, London, 1990, p. 29.

- 4 Michel Foucault, *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*, traducere D.F. Bouchard, S. Simon, Ithaca, Cornell University Press, New York, 1977.
- 5 Linda Hutcheon, *op.cit.*, p. 307.
- 6 *Ibidem*, p. 367.
- 7 *Ibidem*, p. 368.
- 8 Umberto Eco, *Reflections on The Name of the Rose*, traducere W. Weaver, Minerva, London, 1994, p. 67.
- 9 Francis Fukuyama, *The End of History?*, „National Interest” 16, 1989, pp. 3-18.
- 10 Georg Iggers, *A Search for a Post-Postmodern Theory of History*, „History and Theory” 48, Wesleyan University Print, 2009, p. 122.
- 11 Brian McHale, *Constructing Postmodernism*, Routledge, New York, 1992, p. 37.
- 12 Steven Connor, *The English Novel in History. 1950-1995*, SUA, Routledge, 2001, p. 133.
- 13 Anca Ignat, *Rethinking History: Postmodernist Perspectives*, „ACB Journal” 5, 2004, par. 8.
- 14 *Ibidem*.
- 15 Dominick LaCapra, *History and Criticism*, Cornell University Press, Ithaca, 1985, p. 11.
- 16 Linda Hutcheon, *op.cit.*, p. 307.
- 17 *Ibidem*, p. 306.
- 18 *Ibidem*, p. 312.
- 19 Jenkins, 2003, p. 60.
- 20 Pierre Nora, *The Tidal Wave of Memory*, project-sindicat.org., 2001, par 1.
- 21 *Ibidem*, par. 21.
- 22 Paul Ricoeur, *Memoria, istoria, uitarea*. 2000, traducere I. Gyuresik, M. Gyuresik, Editura Amarcord, Timișoara, 2001, p. 11.
- 23 Hayden White, *Metahistory. The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*, Johns Hopkins University Press, London, 1973, p. 82.
- 24 Anca Ignat, *op.cit.*
- 25 Patricia Waugh, *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, Routledge, London, 2002, p. 27.
- 26 Roland Barthes, *The Discourse of History*, traducere S. Bann, *Comparative Criticism: A Yearbook*, vol. 3, Editura ES Shaffer, Cambridge: UP, 1981, p. 10.
- 27 *Ibidem*, p. 14.
- 28 Hayden White, *op.cit.*, p. 7.
- 29 Anca Ignat, *op.cit.*, par. 8.
- 30 Hayden White, *op.cit.*, p. 129.
- 31 Jenkins, 2004, p. 39.
- 32 Hayden White, *op.cit.*, pp. 29-31.
- 33 Alison Lee, *Realism and Power. Postmodern British Fiction*, Routledge, London, 1990, p. 35.
- 34 Michel Foucault, *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*, traducere D.F. Bouchard, S. Simon, Ithaca, Cornell University Press, New York, 1977, p. 142.
- 35 *Ibidem*, p. 200.
- 36 Linda Hutcheon, *op.cit.*, p. 28.
- 37 Patricia Waugh, *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, Routledge, London, 2002, p. 7.
- 38 Ruxandra Buluc, *Postmodern Irony in the Contemporary British Novel*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 37.
- 39 Alison Lee, *op.cit.*, p. 19.
- 40 Linda Hutcheon, *op.cit.*, p. 371.
- 41 *Ibidem*, p. 306.
- 42 *Ibidem*, p. 375.
- 43 *Ibidem*, p. 12.

BIBLIOGRAFIE

Barthes Roland, *The Discourse of History*, traducere S. Bann, *Comparative Criticism: A Yearbook*, vol. 3, Editura ES Shaffer, Cambridge: UP, 1981.

Buluc Ruxandra, *Postmodern Irony in the Contemporary British Novel*, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, 2010.

Connor Steven, *The English Novel in History. 1950-1995*, SUA, Routledge, 2001.

Eco Umberto, *Reflections on The Name of the Rose*, traducere W. Weaver, Minerva, London, 1994.

Foucault Michel, *Language, Counter-memory, Practice. Selected Essays and Interviews*, traducere D.F. Bouchard, S. Simon, Ithaca, Cornell University Press, New York, 1977.

Fukuyama Francis, *The End of History?*, „National Interest” 16, 1989.

Gottschalk Louis, *Understanding History: A Primer of Historical Method*, Alfred A. Knopf, New York, 1963.

Hutcheon Linda, *The Postmodern Problematizing of History*, „English Studies in Canada” 14.4, 1988.

Iggers Georg, *A Search for a Post-Postmodern Theory of History*, „History and Theory” 48, Wesleyan University Print, 2009.

Ignat Anca, *Rethinking History: Postmodernist Perspectives*, „ACB Journal” 5, 2004.

LaCapra Dominick, *History and Criticism*, Cornell University Press, Ithaca, 1985.

Lee Alison, *Realism and Power. Postmodern British Fiction*, Routledge, London, 1990.

McHale Brian, *Constructing Postmodernism*, Routledge, New York, 1992.

Nora Pierre, *The Tidal Wave of Memory*, project-sindicat.org., 2001.

Ricoeur Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, 2000, traducere Gyuresik I., Gyuresik M., Editura Amarcord, Timișoara, 2001.

Waugh Patricia. *Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction*, Routledge, London, 2002.

White Hayden. *Metahistory. The Historical Imagination in the Nineteenth-Century Europe*, Johns Hopkins University Press, London, 1973.

*** *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*, Johns Hopkins University Press, London, 1987.

*** *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect*, Johns Hopkins University Press, London, 2000.

*** *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings: 1972-1977*, traducere C. Gordon,

et al., Editura C. Gordon, Panthron Books, New York, 1980.

*** *The Order of Things. An Archaeology of the Human Sciences*, Vintage House, New York, 1994.

*** *A Poetics of Postmodernism*, „History, Theory, Fiction”, 1988, Routledge, New York, 1990.

*** *Postmodern Paratextuality and History*, „Texte 5”, 1996.

*** *Reasons for the Current Upsurge in Memory*, eurozine.com, 2002.